

Międzynarodowa konferencja naukowa
Musik als Brücke.
Transferbewegungen des 17. bis 19. Jahrhunderts
zwischen dem deutschsprachigen Ostmitteleuropa
und den westlichen Nachbarländern

(Ratyzbona, 4–7 sierpnia 2014 r.)

Działający w Ratyzbonie *Institut für Ostdeutsche Kirchen- und Kulturgeschichte e.V.* (powstały w 1958 r. w Königstein) zorganizował po raz 51 międzynarodową konferencję naukową, tym razem muzykologiczną, poświęconą muzyce jako elementowi łączącemu narody wschodniej, środkowej i zachodniej Europy. W konferencji uczestniczyła także grupa polskich muzykologów z ośrodka opolskiego: dr hab Remigusz Pośpiech, prof. UWr i UO — kierownik Katedry Muzyki Kościelnej i Wychowania Muzycznego, ks. dr hab. Grzegorz Poźniak, ks. dr Piotr Tarlinski i piszący te słowa. Miejscem posiedzeń dla wszystkich sesji była sala konferencyjna Centralnej Biblioteki Diecezjalnej w Ratyzbonie (*Bischöfliche Zentralbibliothek*), gdzie znajdują się cenne także dla śląskiej tradycji muzycznej zbiory muzykaliów zebrane w ramach specjalnego zbioru nazywanego „Biblioteką Proskego” (*Proske-Sammlung*). Wybór tego właśnie ośrodka na miejsce konferencji nie był przypadkowy.

Dr Carl Proske urodził się bowiem na Śląsku — w Grobnikach koło Głubczyc w 1794 r. Po studiach medycznych pozostawił swoją praktykę lekarską, by w 1823 r. przeprowadzić się do Ratyzbony i rozpocząć studia teologii u boku wybitej postaci ówczesnego czasu, teologa i pedagoga, biskupa Ratyzbony — Johanna Michaela Sailera (1751–1832). Proske był lekarzem, a później teologiem i kapłanem katolickim. Jednak ważnym dziełem jego życia było badanie kultury muzycznej, w tym także kultury muzycznej Śląska. Przez ponad 30 lat osobiście zajmował się gromadzeniem muzykaliów. Zasadniczo gromadził ten rodzaj twórczości, który spełniał jego ideał muzyki będącej w służbie liturgii, a więc przede wszystkim włoską polifonię wokalną. C. Proske zbierał także dzieła dotyczące teorii muzyki. Dla realizacji zamierzonych przez siebie celów odbył podróże badawcze m.in. do ważnych ośrodków we Włoszech. Dlatego w jego zbiorach, ubogaczonych także po jego śmierci w 1861 r., które na mocy testamentu przekazał diecezji ratybońskiej, znajdują się dziś cenne i unikatowe dzieła pochodzące z okresu od XV do XX w. Z tej też racji biblioteka diecezjalna w Ratyzbonie była miejscem organizacji niejednej międzynarodowej konferencji naukowej, tak historycznej, jak i muzykologicznej.

Temat konferencji muzykologicznej organizowanej w dniach od 4 do 7 sierpnia 2014 r. brzmiał: *Musik als Brücke. Transferbewegungen des 17. bis 19. Jahrhunderts zwischen dem deutschsprachigen Ostmitteleuropa und den westlichen Nachbarländern*. Zasadniczym zatem zadaniem spotkania naukowców z różnych krajów było spojrzenie na muzykę będącą rodzajem mostu łączącego narody wschodniej, środkowej i zachodniej Europy. Program konferencji został przygotowany przez dr. Wenera Chrobaka, pracownika biblioteki diecezjalnej, i dr. Raymunda Diettricha, muzykologa i kierownika odpowiedzialnego za zbiory Carla Proskega. Jeszcze przed rozpoczęciem konferencji stosowne materiały wraz z najważniejszymi тезami wystąpienia trafiły do rąk uczestników konferencji, w której wzięło udział ponad 40 osób, reprezentujących różne ośrodki w Europie.

Konferencja rozpoczęła się w poniedziałek 4 sierpnia wieczorem wprowadzeniem dokonanym przez ks. prałata dr. Paula Maia — przewodniczącego *Institut für Ostdeutsche Kirchen- und Kulturgeschichte e.V.*, a zarazem dyrektora biblioteki diecezjalnej w Ratyzbonie. W swoim wystąpieniu nakreślił on kilka fundamentalnych zadań stojących przed uczestnikami konferencji, której owocem miało być spojrzenie na muzykę, która niezależnie od pochodzenia muzyków i języka, którym się posługiwali, zawsze łączyła ludzi, ośrodki i dzieła, kościelne i pozakościelne, i to niezależnie od trudnych doświadczeń historycznych. Moderatorem konferencji z ramienia przewodniczącego został dr Dietrich Haberl — muzykolog, wykładowca historii muzyki w *Hochschule für katholische Kirchenmusik und Musikpädagogik* w Ratyzbonie, zaangażowany także w prace badawcze nad zbiorami C. Proskega. On też dokonał wprowadzenia w program konferencji i wygłosił programowy wykład, nawiązujący do jej głównego tytułu, ukazując ważne dla europejskiej kultury muzycznej ośrodki, które były miejscami łączącymi wschodnią, środkową i zachod-

nią Europę na przestrzeni od XVII do XIX w. Do tych ważnych ośrodków dr D. Haberl zaliczył przede wszystkim trzy: Rzym, Wiedeń i właśnie Ratyzbonę. W swoim wystąpieniu mówca uzasadnił taki wybór, dokonując prezentacji postaci muzyków działających w każdym z ośrodków i gatunków uprawianej tam muzyki, wraz z konkretnymi przykładami kompozycji, a także wymienił powstałe tam dzieła z zakresu teorii muzyki, które okazały się powszechnym dziedzictwem muzyki europejskiej.

Drugi dzień konferencji wypełniła tylko jedna sesja przedpołudniowa, która rozpoczęła się wykładem dr. hab. Remigiusza Pośpiecha na temat muzyki uprawianej w klasztorach wrocławskich w XVII i XVIII w., która jest przykładem cennego wkładu śląskiej tradycji muzycznej w dzieło muzyki europejskiej. Autor wystąpienia ograniczył się tylko do omówienia najważniejszych konwentów wrocławskich (m.in. kanoników regularnych, dominikanów, krzyżowców, norbertanów) i działających tam muzyków, którzy pochodzili z różnych krajów europejskich. Kolejny wykład w ramach drugiej sesji wygłosił prof. dr Klaus Peter Koch — emerytowany kierownik *Institut für Deutsche Musikkultur in östlichen Europa e.V.*, będącego później częścią Wydziału Muzykologii na *Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität* w Bonn. W swoim wykładzie poruszył on kwestie pozytywnej recepcji oratoriów G.F. Händla w Europie Wschodniej aż do połowy XX w. włącznie. Po zakończonej sesji uczestnicy konferencji udali się do barokowej bazyliki *St. Emmeram* w centrum Ratyzbony, która stanowi jeden z najważniejszych zabytków tego historycznego miasta, gdzie znajdują się jednak romańskie elementy wcześniejszej budowli wraz z grobem św. Wolfganga, biskupa Ratyzbony i patrona Niemiec.

Po południu nastąpił wspólny wyjazd do trzech ważnych miejsc w Ratyzbonie, które ukazują coś z klimatu i bogatej tradycji muzycznej miasta. Przewodnikiem wyjazdu był dr Werner Chrobak. Pierwszym miejscem, które zwiedzali uczestnicy konferencji, była założona w 1874 r. Wyższa Szkoła Muzyki Kościelnej (funkcjonująca dziś pod nazwą *Hochschule für katholische Kirchenmusik und Musikpädagogik*), której absolwenci pochodzili z różnych krajów Europy, również z Polski. To właśnie jej absolwentami były osoby bardzo zasłużone dla muzyki polskiej i polskiej muzykologii, m.in. ks. Józef Surzyński, Stefan Surzyński, ks. Eugeniusz Gruberski, Feliks Nowowiejski, ks. Wacław Gieburowski, czy ks. Wojciech Lewkowicz. Osobą oprowadzającą po szkole był sam jej rektor — prof. Stefan Baier. Przedstawił on historię szkoły, ukazał współczesne ramy jej działalności oraz przedstawił sale wraz z poszczególnymi instrumentami — od auli, będącej zarazem salą koncertową i znajdującego się tam największego instrumentu, jakim dysponuje szkoła, aż po sale ćwiczebne.

Drugim miejscem, które odwiedzili uczestnicy konferencji, była siedziba bardzo zasłużonego dla Ratyzbony zespołu muzycznego, jakim jest znany w świecie chór chłopięcy *Regensburger Domspatzen*. Uczestnicy wyjazdu mogli zapoznać się z pomieszczeniami i sposobem pracy zespołu oraz istniejącą tam szkołą chóralną. Aktualnie na wszystkich poziomach szkoły uczy się około 400 uczniów, którzy

tworzą zespół główny i zespoły poboczne. Oprowadzającym po siedzibie zespołu był jego kierownik, Christof Hartmann.

Trzecim miejscem odwiedzionym w czasie wyjazdu konferencyjnego była siedziba działającego w Ratyzbonie *Sudetendeutschen Musikinstituts*, który zajmuje się przede wszystkim badaniami nad czesko-morawską tradycją muzyki, a to z racji bliskości położenia Ratyzbony i wielorakich kontaktów z Czechami. Są to przede wszystkim działania mające na celu podstawowe prace leksykograficzne i historyograficzne realizowane w ramach specjalnych projektów. Uczestnicy mogli zobaczyć salę koncertową instytutu, bibliotekę oraz tworzone od postaw specjalistyczne archiwum zbiorów nutowych. Wprowadzającym w pracę instytutu był jego kierownik, dr Andreas Wehrmeyer.

Drugi dzień konferencji zakończył się wieczornym koncertem organowym w wykonaniu prof. Stefana Baiera, który koncertował na instrumencie w auli szkoły. W ramach koncertu zostały wykonane także utwory śląskiego kompozytora muzyki organowej, kapelmistrza katedry wrocławskiej i profesora Uniwersytetu Wrocławskiego — Moritza Brosiga (1815–1887).

Trzeci dzień konferencji i jej trzecią sesję otworzył wykład wspomnianego już kierownika *Sudetendeutschen Musikinstituts*, dr. Andreasa Wehrmeyera, który przedstawił czeską tradycję muzyczną jako tę, która łączyła kulturowo bliskie sobie narody i jest identyfikatorem europejskiej muzyki. W tym względzie chodziło przede wszystkim o dorobek kompozytorów historycznego kraju Bohemii, współtworzącej dziś obok Moraw fundamenty czeskiej tradycji muzycznej. Kontynuacją tego samego zagadnienia i podobnego kierunku badań był referat dr. Vita Aschenbrennera z Pilzna w Czechach, który omówił oblicze kościelnej muzyki w sanktuarium maryjnym w miejscowości Klatovy w Czechach w XVIII w. i wpływy, jakie oddziaływały na istniejącą tam muzykę ze strony innych ośrodków niemieckojęzycznych. Trzeci z kolei wykład, Helmuta Scheunschena z Esslingen (Niemcy), muzyka i kameralisty, dotyczył muzyki w krajach nadbałtyckich w okresie od XVII do XIX w. Również w odniesieniu do obecnej tam muzyki można ją nazwać „mostem” łączącym Zachód ze Wschodem. Jest to zauważalne w konkretnych przykładach wzajemnych oddziaływań na siebie. Autor wystąpienia podał w tym względzie przykłady kilkunastu muzyków i ich translokowany dorobek.

Popołudniową, czwartą sesję konferencji otwarł wykład prof. dr. Rainera Bendela z Uniwersytetu w Tybindze, drugiego przewodniczącego *Institut für Ostdeutsche Kirchen- und Kulturgeschichte e. V.*, którego temat brzmiał: *Oświecenie i pieśń kościelna*. Jako przykład twórcy pieśni kościelnych omówił on osobę Ignaza Franza (1719–1790) — autora jednej z najbardziej znanych pieśni, *Großer Gott wir loben Dich*, która stała się odpowiednikiem łacińskiego hymnu uwielbienia *Te Deum laudamus*. Oprócz tego, o czym wspomniał referent, Ignaz Franz jest także m.in. autorem pieśni ku czci św. Jadwigi Śląskiej. Kolejnym wykładem w ramach tej sesji był referat ks. dr. Piotra Tarlinskiego z Opola, który omówił zrodzony w Ratyzbonie

w II poł. XIX w. nurt odnowy muzyki kościelnej, znany pod nazwą „cecylianizmu”, i przedstawił na podstawie przebadanych przez siebie czasopism przykłady bezpośredniego przenoszenia idei cecylikańskich i stosowania podobnych rozwiązań formalnych w tworzonych na Śląsku towarzystwach cecylikańskich, m.in. w odniesieniu do stanowionych statutów towarzystw. Pewne punkty statutów były w brzmieniu identyczne z tymi stanowionymi w Ratyzbonie. Ostatni wykład w tej części konferencji poświęcony był zbiorom C. Proskego. Autorem referatu był wspomniany już kierownik zbiorów, dr Raymond Dittrich. Ukazał on cenny element tego zbioru, jaki stanowi korespondencja, którą C. Proske prowadził ze znaczącymi postaciami ówczesnego życia muzycznego w Karlsbad, w Landshut i w Ratyzbonie, m.in. z ks. F.X. Wittem. Wymiana korespondencji okazała się bardzo ciekawa ze względu na przekazywane przy tej okazji druki muzyczne.

Trzeci dzień konferencji zakończył koncert muzyki kameralnej zorganizowany ponownie w auli HfKM w wykonaniu zespołu *Maliconia-Ensemble Stuttgart* pod kierunkiem wspomnianego już Helmuta Scheunschena. W ramach koncertu znalazły się dzieła kompozytorów muzyki kameralnej działających na wschodzie Europy w okresie od baroku do romantyzmu, m.in. dzieła pochodzącego ze Śląska Józefa Elsnera (1769–1854).

Ostatni dzień konferencji i piątą sesję rozpoczął wykład ks. dr. hab. Grzegorza Poźniaka z Opola, który przedstawił osobę i dorobek śląskiego kompozytora Maxa Filkego (1855–1911), jako kompozytora „wędrującego” pomiędzy niemiecką i śląską tradycją muzyczną, czasami pomijanego i niedocenionego, pomimo imponującego dorobku. A przykładem jego wartościowego dorobku, zdaniem autora wystąpienia, jest jego *Missa in honorem St. Caroli Borromei* op. 80, w której daje się wyczuć istotny element muzyki romantycznej, czerpiący z jednej i drugiej tradycji, zarówno ze ściśle liturgicznych dzieł, jak i z pieśni ludowej. Ostatnim wykładem w ramach konferencji było wystąpienie prof. dr. Friedhelma Brusniaka z Würzburga, który ukazał motet *Ecce, quomodo moritur iustus* Jacobusa Gallusa w jego tradycji chorałowej XIX i XX w. Podał on przykłady skrajnie różnego osadzenia tonalnego kompozycji i jej interpretacji. Sesja zakończyła się dyskusją, która stała się okazją do pewnych podsumowań i wyznaczenia ewentualnych planów na przyszłość w organizacji podobnych konferencji.

Spotkanie zakończył ks. Paul Mai, który po słowach podsumowania podziękował wszystkim uczestnikom konferencji za udział i przygotowanie wystąpień. Zapowiedział też tematykę kolejnej konferencji, w 2015 r., której tematem ma być współpraca kulturowa krajów wschodniej, środkowej i zachodniej Europy po 1945 r.

Zakończona konferencja ratyżbońska stała się dla jej uczestników okazją nie tylko do poszerzenia wiadomości na temat muzyki będącej „mostem” między tradycjami kulturowymi w środku Europy, ale stała się także okazją do lepszego poznania środowiska muzycznego Ratyzbony, które silnie oddziaływało w minionym okresie na niemal wszystkie ośrodki wschodniej i środkowej Europy, a nade wszystko

była to dobra okazja do wzajemnej wymiany doświadczeń pomiędzy muzykologami i historykami, także w odniesieniu do współczesnej literatury przedmiotu.

Ks. Franciszek Koenig